

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

Dr hab. Agnieszka Leńko-Szymańska

Warszawa, 15 maja 2026 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Anastasii Romanovej

pt. "Investigating language anxiety through a variety of perspectives:
coping strategies and methods to improve classroom dynamics"

Rozprawa doktorska mgr Anastasii Romanovej podejmuje ważny i aktualny problem lęku językowego w procesie uczenia się języka obcego. Autorka stawia sobie za cel zbadanie tego zjawiska z kilku perspektyw, uwzględniając zarówno czynniki wpływające na poziom lęku odczuwanego przez uczących się, jak i strategie radzenia sobie z nim oraz możliwe sposoby organizowania pracy w klasie w celu ograniczania jego negatywnego wpływu. Problematyka ta jest istotna, ponieważ lęk językowy należy do kluczowych czynników afektywnych i różnic indywidualnych, które mogą wpływać na uczestnictwo uczących się w interakcji, ich gotowość do podejmowania ryzyka komunikacyjnego oraz osiągnięcia w nauce języka.

Praca liczy łącznie 145 stron, w tym 105 stron tekstu właściwego, 9 stron bibliografii oraz 20 stron załączników. Zasadnicza część rozprawy obejmuje wstęp liczący 21 stron, jeden rozdział teoretyczny o objętości 32 stron, część empiryczną liczącą 23 strony, rozdział aplikacyjny o objętości 26 stron oraz konkluzję, która zajmuje 4 strony. Oczywiście o wartości merytorycznej rozprawy nie decyduje jej objętość. Należy jednak zauważyć, że stosunkowo niewielka objętość tekstu właściwego oraz jego niestandardowe proporcje – zwłaszcza bardzo rozbudowany wstęp, stanowiący około jednej piątej zasadniczego tekstu – mogą sugerować niewystarczająco pogłębione ujęcie tematu oraz problemy kompozycyjne. Niestety w przypadku recenzowanej pracy obawy te w dużej mierze znajdują potwierdzenie.

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

Po lekturze rozdziału 1 zatytułowanego *Introduction* staje się jasne, że pełni on jednocześnie funkcję wprowadzenia do rozprawy oraz próbę zarysowania głównego pojęcia pracy, jakim jest lęk językowy. Moim zdaniem taka decyzja kompozycyjna nie jest w pełni przekonująca. Wstęp powinien przede wszystkim wprowadzać temat, ukazywać jego szersze znaczenie dla danej dziedziny oraz uzasadniać potrzebę podjęcia badań poprzez wskazanie celu pracy i luki badawczej. Z kolei rozdział teoretyczny powinien omawiać kluczowe pojęcie w sposób wielowymiarowy: przedstawić jego szersze tło teoretyczne, osadzić je w odpowiednich nurtach badań nad przyswajaniem języka drugiego/obcego oraz omówić najważniejsze badania empiryczne. W obecnej wersji rozdział 1 nie realizuje w pełni żadnego z tych zadań i sprawia wrażenie dość chaotycznego.

Wątpliwości budzi już sposób zatytułowania poszczególnych sekcji. Pierwsza z nich nosi tytuł *Review of Literature*, co jest dość mylące, ponieważ w pracach anglojęzycznych określenie to odnosi się zazwyczaj do przeglądu badań empirycznych ściśle związanych z tematem rozprawy, a nie do definiowania podstawowych pojęć. Tymczasem podrozdział ten jest skoncentrowany głównie na ogólnym wprowadzeniu do problematyki lęku językowego. Z kolei sekcja zatytułowana *Research Significance* rozpoczyna się od bardzo krótkiego omówienia wybranych badań empirycznych, co również zaburza logiczny układ rozdziału. Dodatkowo sekcja 3 zawiera między innymi omówienie strategii radzenia sobie z lękiem językowym, choć zagadnienie to stanowi także główny przedmiot sekcji 2.2 w kolejnym rozdziale. Powoduje to wrażenie powtórzeń oraz niejasnego rozplanowania treści.

Samo zagadnienie lęku językowego zostało, moim zdaniem, przedstawione zbyt powierzchownie. Lęk językowy jest zazwyczaj omawiany w szerszym kontekście badań nad czynnikami afektywnymi w przyswajaniu języka drugiego, w których emocje, motywacja, samoocena, przekonania uczących się oraz doświadczenia klasowe traktowane są jako istotne elementy procesu uczenia się. Jeszcze szerzej można go sytuować w obszarze badań nad różnicami indywidualnymi, które stanowią ważny nurt badań nad przyswajaniem języka. Wprawdzie motywacja została w rozdziale 1 omówiona, brakuje jednak szerszego spojrzenia na lęk językowy na tle różnic indywidualnych oraz wyraźniejszego pokazania, jak łączy się on z innymi zmiennymi afektywnymi i poznawczymi.

Autorka wspomina na stronie 8, że zaproponowano wiele narzędzi służących do pomiaru lęku językowego, nie podaje jednak odpowiednich odniesień bibliograficznych. W rozprawie doktorskiej

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

należałoby oczekiwać nie tylko wskazania najważniejszych narzędzi badawczych, ale także ich krótkiego omówienia. Szczególnie istotne byłoby bardziej szczegółowy opis kwestionariusza *Foreign Language Classroom Anxiety Scale* który odegrał fundamentalną rolę w rozwoju badań nad lękiem językowym. Przy okazji warto wskazać, że odnośnik to tego kwestionariusza umieszczony w pracy jest nieprecyzyjny. W tekście wskazano jedynie Elaine Horowitz jako autorkę (artykuł z *TESOL Quarterly* z roku 1986), jednak w bibliografii pojawia się zbiorowa publikacja z tego samego roku autorstwa Horwitz, Horwitz i Cope (1986). Warto byłoby także krótko wskazać, jakie inne narzędzia stosowano w badaniach nad lękiem związanym z poszczególnymi sprawnościami, na przykład mówieniem, czytaniem czy pisanem.

Jednym z najważniejszych problemów badawczych w tym obszarze jest relacja między lękiem językowym a osiągnięciami w nauce języka. Przeprowadzono na ten temat wiele badań, jednak Autorka przywołuje jedynie nieliczne pozycje i nie pokazuje wystarczająco wyraźnie, w jaki sposób kształtowała się dyskusja nad kierunkiem i charakterem tej zależności. Nie jest oczywiste, czy lęk prowadzi do słabszych wyników, czy też wcześniejsze niepowodzenia językowe nasilają lęk; możliwe jest również wzajemne wzmacnianie się obu zjawisk. W tym kontekście brakuje omówienia ważnych i wpływowych publikacji, między innymi artykułu Dewaele'a i MacIntyre'a (2014) *The two faces of Janus? Anxiety and enjoyment in the foreign language classroom*, opublikowanego zresztą w wiodącym polskim czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym, *Studies in Second Language Learning and Teaching*. Istotną pozycją, którą należałoby uwzględnić, jest również metaanaliza Teimouriego, Goetzego i Plonsky'ego (2019) *Second Language Anxiety and Achievement: A Meta-Analysis*, opublikowana w *Studies in Second Language Acquisition*. Metaanaliza ta pozwoliłaby Autorce lepiej osadzić własne rozważania w aktualnym stanie badań i pokazać, jak silna oraz zróżnicowana jest zależność między lękiem językowym a osiągnięciami uczących się.

W rozdziale 1 pojawia się również następujące stwierdzenie: *It is important to acknowledge that Slavic languages and English are not genealogically related, which may be a predictor of a higher incidence of learner difficulties compared to cases where learners acquire languages within the same linguistic family* (str. 8). Zdanie to jest problematyczne z dwóch powodów. Po pierwsze, w tego typu kontekście trafniejsze byłoby odwołanie się do bliskości lub odległości typologicznej, a nie do pokrewieństwa genealogicznego. Po drugie, stwierdzenie, że języki słowiańskie i angielski nie są

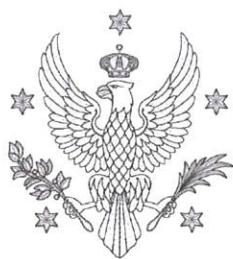
UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

genealogicznie spokrewnione, jest nieprawdziwe, ponieważ zarówno język angielski, jak i języki słowiańskie należą do rodziny języków indoeuropejskich. Nie są one natomiast spokrewnione blisko: angielski należy do grupy języków germańskich, a języki słowiańskie do grupy słowiańskiej. Warto byłoby zatem sformułować tę myśl ostrożniej i precyzyjniej, odwołując się raczej do typologicznej i strukturalnej odległości między językami. Co ważniejsze jednak, Autorka nie wyjaśnia, w jaki sposób taka odległość typologiczna miałaby wpływać na poziom lęku językowego. Można przypuszczać, że większa odległość między językiem pierwszym a językiem docelowym może wiązać się z większymi trudnościami w uczeniu się, a te z kolei mogą nasilać lęk językowy, ale taka zależność wymaga wyraźnego uzasadnienia teoretycznego oraz oparcia w literaturze przedmiotu.

Rozdział 2, zatytułowany *Classroom Dynamics*, składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej z nich Autorka podejmuje zagadnienia związane z organizacją procesu nauczania. Omawia pokrótce klasy jednojęzyczne i wielojęzyczne, a także kwestię nauczyciela jako rodzimego lub nierodzonego użytkownika języka. W dalszej części przechodzi do omówienia metod nauczania, czyni to jednak w sposób bardzo wybiórczy. Główną uwagę poświęca metodzie bezpośredniej oraz wykorzystaniu tłumaczenia w nauczaniu. Należy przy tym zauważyć, że tłumaczenie samo w sobie nie jest metodą nauczania, lecz raczej techniką, która może być wykorzystywana w różnych podejściach dydaktycznych. Autorka wspomina również o modelach lekcji, takich jak *Presentation–Practice–Production*, *Observe–Hypothesise–Verify*, a także o podejściach/metodach takich jak podejście komunikacyjne i *task-based learning*. Dobór omawianych zagadnień nie jest jednak jasno uzasadniony.

Poważnym mankamentem tej sekcji jest brak jasnego sprecyzowania, w jaki sposób omawiane kwestie wiążą się z lękiem językowym. Nie twierdzę, że taki związek nie istnieje – przeciwnie, można sobie wyobrazić, że skład grupy, rola nauczyciela, sposób organizacji interakcji czy dominujące techniki pracy w klasie mogą wpływać na poziom lęku odczuwanego przez uczących się. Problem polega jednak na tym, że Autorka nie przedstawia tego związku w sposób wystarczająco wyraźny i teoretycznie uzasadniony. W rozprawie doktorskiej należałoby oczekiwać nie tylko omówienia wybranych zagadnień metodycznych, ale przede wszystkim pokazania, dlaczego są one istotne z perspektywy głównego problemu badawczego pracy. Również sam wybór omawianych zagadnień budzi wątpliwości. Nie jest jasne, dlaczego szczególnie dużo miejsca poświęcono metodzie bezpośredniej. We współczesnej dydaktyce językowej metoda bezpośrednia funkcjonuje raczej jako historycznie

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

ważny punkt odniesienia oraz źródło pewnych zasad, które zostały przejęte przez nowsze podejścia, niż jako dominująca metoda stosowana w czystej postaci. Wiele jej założeń, takich jak intensywne użycie języka docelowego, nacisk na komunikację ustną, uczenie słownictwa w kontekście czy ograniczenie tłumaczenia, odnaleźć można dziś w podejściu komunikacyjnym, nauczaniu immersyjnym czy nauczaniu opartym na zadaniach. Tym bardziej zaskakuje brak szerszego i bardziej systematycznego omówienia podejść, które są obecnie kluczowe dla dydaktyki języków obcych, zwłaszcza podejścia komunikacyjnego oraz *task-based language teaching*. Ich pominięcie sprawia, że przegląd metod nauczania wydaje się niepełny i nie do końca przekonujący.

Kolejna sekcja rozdziału poświęcona jest strategiom radzenia sobie z lękiem językowym. Autorka wymienia liczne strategie indywidualne i grupowe, a także omawia teorię inteligencji wielorakich Gardnera. Charakter tej sekcji przypomina jednak raczej poradnik metodyczny dla nauczycieli niż pogłębione rozważania naukowe. Z kilkoma wyjątkami brakuje odniesień do badań empirycznych, które wskazywałyby na częstość stosowania omawianych strategii, ich postrzeganą skuteczność lub rzeczywisty wpływ na obniżenie poziomu lęku językowego. W pracy doktorskiej samo wyliczenie możliwych technik pracy z uczniami nie jest wystarczające; konieczne jest osadzenie ich w literaturze przedmiotu oraz krytyczne omówienie dostępnych wyników badań. W tym kontekście szczególnie problematyczny wydaje się opis doświadczenia z kursu językowego na Uniwersytecie Łódzkim. Nie wiadomo, czyje są to doświadczenia: samej Autorki, uczestników kursu, nauczycieli, czy może informacje zasłyszane. Nie zostało także wyjaśnione, w jaki sposób zebrano te dane, jaki był charakter kursu, kim byli jego uczestnicy ani na jakiej podstawie sformułowano wnioski. Materiał anegdotyczny może oczywiście stanowić element pracy doktorskiej, zwłaszcza jeśli służy zilustrowaniu określonego zjawiska, powinien jednak zostać jasno opisany i odróżniony od danych empirycznych. Niedobrze jest, gdy tego typu przykłady zastępują systematyczne omówienie badań nad skutecznością strategii redukowania lęku językowego.

Warto byłoby w tej części rozdziału odwołać się do nowszych prac empirycznych oraz przeglądowych, które syntetyzują wyniki badań nad interwencjami mającymi na celu obniżenie lęku językowego. Przykładem takiej publikacji jest metaanaliza Xiong i współautorów z 2024 r. opublikowana w *Journal of Language and Social Psychology*. Uwzględnienie tego typu opracowań pozwoliłoby Autorce lepiej pokazać, które strategie i interwencje były rzeczywiście badane empirycznie, w jakich

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

kontekstach, z jakimi grupami uczących się oraz z jakimi rezultatami. Pozwoliłoby to także uniknąć wrażenia, że rozdział opiera się przede wszystkim na ogólnych zaleceniach metodycznych, a nie na krytycznym przeglądzie literatury naukowej.

Ogólnie rzecz biorąc, rozdział 2 nie dostarcza wystarczająco mocnego uzasadnienia dla pracy w świetle wcześniejszych badań empirycznych. Dobór omawianych zagadnień jest miejscami nieprzekonujący, a sposób ich prezentacji pozostaje zbyt bliski poradnikowi metodycznemu. W rozprawie doktorskiej należałoby oczekiwać bardziej spójnego wyводу, w którym każda omawiana kwestia (organizacja klasy, rola nauczyciela, wybór metody nauczania czy strategię radzenia sobie z lękiem) zostaje wyraźnie powiązana z głównym problemem pracy, czyli lękiem językowym, oraz osadzona w aktualnych badaniach empirycznych.

Rozdział 3 zawiera opis głównego badania empirycznego przeprowadzonego przez Autorkę. Niestety rozdział ten jest w obecnej postaci pozbawiony klarownej struktury, chaotyczny i nieprecyzyjny. W rezultacie bardzo trudno ustalić, ile instrumentów badawczych zostało ostatecznie wykorzystanych do zebrania danych, ilu uczestników zostało nimi objętych, jakiego rodzaju dane zgromadzono oraz na czym dokładnie polegała ich analiza. Są to kwestie fundamentalne dla oceny jakości metodologicznej rozprawy doktorskiej, dlatego powinny zostać przedstawione w sposób jasny, systematyczny i możliwy do zweryfikowania przez czytelnika.

W pierwszej części rozdziału Autorka deklaruje: *"The aim of this thesis is to provide a balanced analysis of both qualitative and quantitative data, employing triangulation"* (str. 58). Następnie doprecyzowuje, że dane zostały zebrane za pomocą kwestionariuszy dla studentów, wywiadów z nauczycielami, wywiadów ze studentami, autorefleksji (*self-reports*) oraz tabel ewaluacji lekcji: *"The data for this research was collected through student questionnaires, teacher interviews, student interviews, self-reports, and lesson evaluation tables"* (str 58). Deklaracja ta sugeruje zastosowanie złożonego projektu badawczego, łączącego dane ilościowe i jakościowe. Problem polega jednak na tym, że dalszy opis nie pozwala w pełni odtworzyć, w jaki sposób poszczególne narzędzia zostały zaprojektowane, wykorzystane i przeanalizowane. Autorka wymienia jedynie kilka narzędzi badawczych, między innymi kwestionariusz lęku językowego składający się z 17 pytań, w tym 3 pytań otwartych. Sam kwestionariusz został zamieszczony w dodatkach. Autorka wspomina także o kwestionariuszach dla nauczycieli oraz o wywiadach z uczniami. Nie zostaje jednak jasno wyjaśnione,

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

ile dokładnie narzędzi badawczych wykorzystano, jakie były ich cele, do jakich grup uczestników były skierowane, kiedy zostały zastosowane oraz jakie typy danych miały dostarczyć. Co istotne, w tej części rozdziału nie pojawiają się jasno sformułowane pytania badawcze, które ukierunkowywałyby analizę danych i pozwalały ocenić, czy zastosowane metody są adekwatne do celów pracy.

Sekcja *Data Collection and Analysis* rozpoczyna się od informacji o 17 grupach studentów, obejmujących łącznie 142 osoby. Trudno jednak znaleźć podstawowe informacje o tym, kim byli uczestnicy badania, jak zostali zrekrutowani, w jakich kursach uczestniczyli oraz w jakim kontekście instytucjonalnym odbywała się nauka. Następnie pojawia się długi i mało przejrzysty opis składu grup, po którym Autorka przeprowadza test chi-kwadrat, aby sprawdzić, czy istnieją różnice w zakresie ukończenia kursu między uczniami uczonymi metodą bezpośrednią oraz z wykorzystaniem elementów tłumaczenia. Nie wiadomo jednak, dlaczego właśnie te dwie metody zostały wybrane jako kluczowe zmienne porównawcze ani w jaki sposób wybór ten wynika z wcześniejszego przeglądu literatury lub z pytań badawczych.

Dopiero po tej analizie Autorka ujawnia, że celem badania jest ustalenie, czy poziom lęku językowego różni się w zależności od tego, czy dorośli uczący się tego samego języka są nauczani metodą bezpośrednią czy metodą określaną jako *Pedagogical Translation*: *“The aim of the present research is to determine whether the level of language anxiety differs when adult learners are taught the same language using different instructional methods (the Direct Method or the Pedagogical Translation method)”* (str. 63–64). Jest to informacja kluczowa, która powinna pojawić się na początku opisu badania, a nie dopiero po przedstawieniu części analiz. Taki układ utrudnia czytelnikowi zrozumienie logiki badania i sprawia wrażenie, że analiza nie jest konsekwentnie podporządkowana wcześniej sformułowanym celom. Należy także podkreślić, że tłumaczenie dydaktyczne nie jest samodzielną metodą nauczania, o czym była mowa już wcześniej.

Dalsza część rozdziału również rodzi poważne wątpliwości. Po analizie dotyczącej 142 uczestników Autorka przechodzi do analizy wieku uczestników, przy czym w tym miejscu pojawia się już liczba 497 studentów. Nie zostaje wyjaśnione, skąd pochodzi ta liczba, czy dotyczy tej samej próby badawczej, innego etapu badania, danych administracyjnych czy szerszej populacji uczniów. Następnie analizowane są kolejne informacje z kwestionariusza lęku językowego, takie jak wykształcenie uczestników, metoda, którą są nauczani, czy odrabianie prac domowych. Brakuje jednak jasnego

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

wyjaśnienia, jak te zmienne wiążą się z pytaniami badawczymi oraz w jaki sposób zostały zakodowane i wykorzystane w analizie.

Szczególnie problematyczny jest brak widocznej analizy danych jakościowych, mimo że Autorka deklaruje zastosowanie metod mieszanych oraz triangulacji. Trudno odnaleźć systematyczne omówienie odpowiedzi na pytania otwarte, kwestionariuszy wypełnionych przez nauczycieli, wywiadów z nauczycielami czy wywiadów ze studentami. Nie wiadomo również, ilu nauczycieli uczestniczyło w badaniu, w jaki sposób przeprowadzono z nimi wywiady, jakie pytania im zadano, jak opracowano ich odpowiedzi oraz czy zastosowano jakąkolwiek procedurę analizy jakościowej, na przykład kodowanie tematyczne. W rezultacie czytelnik musi włożyć znaczny wysiłek w ustalenie, co dokładnie podlega analizie, skąd pochodzą analizowane dane i jakie znaczenie mają one dla głównego problemu badawczego.

Trzecia sekcja rozdziału zawiera wyniki analizy regresji liniowej, której celem było ustalenie, jaki wpływ mają wybrane cechy uczniów na poziom lęku językowego. W tej części pojawia się jednak wiele bardzo podstawowych informacji statystycznych, między innymi wyjaśnienia dotyczące operacjonalizacji, zmiennych niezależnych i zależnych. Tego typu wyjaśnienia mogą być potrzebne w tekście dydaktycznym, ale w rozprawie doktorskiej, zwłaszcza na etapie prezentacji wyników, powinny zostać ograniczone do minimum i podporządkowane opisowi zastosowanej procedury analitycznej. Sama analiza została wykonana prawidłowo.

Mimo zapowiedzi analizy jakościowej i triangulacji, w rozdziale trudno dostrzec, w jaki sposób dane jakościowe zostały włączone do interpretacji wyników ilościowych. Nie widać również, aby różne źródła danych zostały ze sobą systematycznie zestawione. Triangulacja nie polega jedynie na zebraniu różnych typów danych, lecz na ich świadomym wykorzystaniu w celu pogłębienia, uzupełnienia lub weryfikacji interpretacji. W obecnej wersji rozdziału Autorka deklaruje zastosowanie triangulacji, ale nie pokazuje przekonująco, jak została ona rzeczywiście przeprowadzona.

Podsumowując, rozdział 3 wymaga gruntownego uporządkowania metodologicznego. Autorka powinna wyraźnie przedstawić cele i pytania badawcze, opisać uczestników badania, wskazać wszystkie wykorzystane narzędzia, wyjaśnić procedurę zbierania danych oraz jasno oddzielić analizę ilościową od jakościowej. Należałoby także doprecyzować liczebności próby na poszczególnych

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

etapach badania oraz wyjaśnić rozbieżność między liczbą 142 i 497 uczestników. Dopiero tak uporządkowany opis pozwoliłby czytelnikowi ocenić, czy zastosowane metody są adekwatne do celów pracy oraz czy wyciągnięte wnioski znajdują rzeczywiste oparcie w zgromadzonych danych.

Rozdział 4 może sugerować, że jego celem jest przedstawienie praktycznych zastosowań wyników badań omówionych w poprzednim rozdziale. Takiego wyraźnego powiązania trudno się jednak doszukać, zwłaszcza że przeprowadzone badania nie dotyczyły bezpośrednio strategii radzenia sobie ze stresem czy lękiem językowym, lecz raczej diagnozy poziomu lęku językowego wśród badanych uczniów. Zamiast pogłębionej dyskusji nad implikacjami wyników badań pierwsza część rozdziału zawiera analizę 7 podręczników. Niestety nie jest do końca jasne, pod jakim kątem podręczniki te są analizowane ani jakie wnioski z tej analizy wynikają dla głównego problemu rozprawy.

We wstępie do rozdziału Autorka stwierdza: *“To properly implement the knowledge retrieved from the analysis of the groups, teachers additionally have to realise the significance and impact of the selected materials. The aim of the present chapter is to introduce and analyse the variety of coursebooks by the most popular publishers on the Polish market”* (str. 81). Sformułowanie to sugeruje, że analiza materiałów dydaktycznych ma stanowić praktyczne rozwinięcie wcześniejszych ustaleń. Nie zostaje jednak wystarczająco jasno wyjaśnione, w jaki sposób wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów przekładają się na wybór, analizę lub ocenę podręczników. Brakuje tu wyraźnego pomostu między diagnozą poziomu lęku językowego a analizą materiałów kursowych. Autorka wyodrębnia sześć kategorii analizy podręczników, jednak ani same kategorie, ani przeprowadzona na ich podstawie analiza nie zostają w przekonujący sposób powiązane z problematyką lęku językowego. Nie jest jasne, które cechy podręcznika mogłyby potencjalnie obniżać lub podwyższać poziom lęku uczniów, jakie mechanizmy miałyby za tym stać ani czy istnieją badania empiryczne potwierdzające takie zależności. Analiza pozostaje więc na poziomie ogólnej charakterystyki materiałów dydaktycznych, zamiast służyć odpowiedzi na pytanie, jakie właściwości podręczników mogą wspierać tworzenie mniej lękotwórczego środowiska uczenia się.

Autorka podkreśla również, że przedstawiona analiza opiera się na jej osobistym doświadczeniu. Nie ma ona jednak charakteru systematycznej obserwacji uczestniczącej ani innej jasno opisanej procedury badawczej. Nie wiadomo, kogo Autorka uczyła, w jakich kontekstach dydaktycznych, przez jaki czas, w jaki sposób dokumentowała swoje obserwacje ani na jakiej podstawie

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

formułowała wnioski dotyczące reakcji uczniów. W rezultacie opisy dotyczące zachowań i reakcji uczących się sprawiają wrażenie anegdotycznych. Materiał taki może oczywiście pełnić funkcję ilustracyjną, ale w rozprawie doktorskiej powinien być wyraźnie oddzielony od danych empirycznych i opatrzony odpowiednim komentarzem metodologicznym.

Dopiero druga część rozdziału zawiera rekomendacje dotyczące technik, które nauczyciele mogą stosować w celu obniżenia poziomu stresu i lęku językowego. Autorka stwierdza: *"Based on the textbooks analysis, theoretical considerations from Chapters 1 and 2, as well as qualitative and quantitative data analyses, the following recommendations can be made so that the organization of language lessons stays effective and pragmatic, while reducing the foreign language anxiety"* (str. 101). Problem polega jednak na tym, że nie jest jasne, które konkretnie wyniki wcześniejszych analiz uzasadniają poszczególne rekomendacje. Na przykład trudno stwierdzić, na jakiej podstawie sformułowano zalecenie, aby lekcja była oparta na modelu PPP (*Presentation–Practice–Production*) czy w jaki sposób z przedstawionych danych wynika skuteczność krótkich ćwiczeń, takich jak gra w wisielca (s. 103). W obecnej wersji rekomendacje mają raczej charakter ogólnych porad metodycznych niż wniosków wynikających z przeprowadzonych badań. Brakuje wyraźnego wskazania, które zalecenia wynikają z analizy podręczników, które z badań własnych Autorki, a które z literatury przedmiotu. W pracy doktorskiej należałoby oczekiwać bardziej przejrzystego powiązania między częścią teoretyczną, empiryczną i aplikacyjną. Każda rekomendacja powinna być uzasadniona albo wynikami badań własnych, albo przywołanymi badaniami empirycznymi, albo jasno przedstawionym rozumowaniem teoretycznym.

Podsumowując, rozdział 4 nie spełnia w pełni funkcji, jakiej można by oczekiwać po części poświęconej praktycznym implikacjom badań. Analiza podręczników nie została dostatecznie jasno powiązana z problematyką lęku językowego, a rekomendacje dla nauczycieli nie zawsze wynikają w sposób przekonujący z wcześniejszych rozdziałów. Rozdział wymagałby zatem silniejszego uporządkowania, doprecyzowania kryteriów analizy oraz wyraźniejszego pokazania, w jaki sposób omawiane materiały i techniki dydaktyczne mogą przyczyniać się do ograniczania lęku językowego w klasie.

Konkluzja dużej mierze zawierałaby streszczenie głównych wątków pracy.

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

Przechodząc do krótkiego omówienia pozostałych aspektów recenzowanej rozprawy, chciałabym zaznaczyć, że lista odnośników nie wydaje się szczególnie obszerna, a znaczną jej część stanowią pozycje starsze. Są to oczywiście często opracowania klasyczne, których nie sposób pominąć, jednak w bibliografii brakuje większej liczby publikacji stosunkowo nowych oraz artykułów z prestiżowych czasopism naukowych, które prezentowałyby wyniki aktualnych badań empirycznych. Kilka takich pozycji wskazałam w recenzji, ale ogólnie rzecz biorąc, praca wymaga silniejszego osadzenia w najnowszej literaturze przedmiotu. Warto byłoby w szczególności uwzględnić dorobek polskich badaczy, między innymi prof. dr. hab. Mirosława Pawlaka oraz dr. hab. Mariusza Kruka, którzy w swoich pracach poświęcili wiele uwagi czynnikom afektywnym w przyswajaniu języków obcych, dynamice uczenia się w klasie oraz doświadczeniom emocjonalnym uczących się. Odwołanie się do tych publikacji pozwoliłoby Autorce lepiej osadzić rozprawę zarówno w międzynarodowym, jak i polskim kontekście badań nad lękiem językowym i innymi zmiennymi afektywnymi.

W bibliografii pojawiają się również błędy i niekonsekwencje zapisu. Na przykład nazwisko znanego badacza lęku językowego jest zapisywane raz jako *McIntire*, a innym razem jako *MacIntyre*, przy czym poprawna jest druga forma. W tekście pojawia się odwołanie: (*MacIntyre*, 1998) (str. 9), natomiast w bibliografii publikacja ta zapisana jest jako: *MacIntyre, P., Clément, R., Dörnyei, Z., & Noels, K. (1998)* (str. 141). Należałoby ujednolicić zapis nazwiska w całej pracy oraz upewnić się, że wszystkie odwołania w tekście odpowiadają pozycjom zamieszczonym w bibliografii.

Niestety istotnym mankamentem pracy jest również jej język. Angielszczyzna rozprawy jest często nieprecyzyjna, co powoduje, że czytelnik gubi się w przekazywanych treściach i ma trudność z odtworzeniem toku rozumowania Autorki. Problem ten dotyczy zarówno jasności wywodu, jak i poprawności oraz naturalności użytych sformułowań. Przykładem może być następujące zdanie: *"While the Horwitz researchers were studying the fear of foreign language speaking, they proposed a theory that for all groups of learners second language is different from anything else they had studied, because language requires a high degree of personal input, creativity, perspective, and self-expression (1986)"* (str. 13). Nie jest jasne, o jakich badaczach mowa i dlaczego nie zostali oni wymienieni z imienia i nazwiska. Możliwe, że sformułowanie *the Horwitz researchers* wynika z błędu językowego i że Autorce

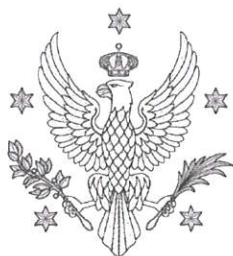
UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

chodziło o „badanie Horwitz”, a nie o „badaczy Horwitz”. W takim przypadku jednak zdanie wymagałoby całkowitego przeformułowania, ponieważ w obecnym kształcie jest niejasne i niezręczne.

Podobny problem pojawia się w zdaniu: *“The choice of adults as a target group is not random – it is connected to the majority of previous experience in teaching which was deeply connected to educating people over 18, and up to the age of 78”* (str. 15). Nie wiadomo, czyje doświadczenie dydaktyczne ma tu Autorka na myśli: własne, nauczycieli uczestniczących w badaniu czy jeszcze innej grupy osób. Zdanie to ilustruje również liczne problemy leksykalne i kolokacyjne. Sformułowania takie jak *the majority of previous experience* czy *deeply connected to educating people* brzmią nienaturalnie i nieprecyzyjnie w języku angielskim. Bardziej odpowiednie byłyby prostsze i precyzyjniejsze konstrukcje, np. *the author’s previous teaching experience has mainly involved adult learners*. Kolejny przykład to zdanie: *“The data which was introduced by the teachers into the fulfilled questionnaires include”* (str. 59). Jest ono problematyczne zarówno pod względem gramatycznym, jak i leksykalnym. Czasownik *introduced* nie jest tu właściwym wyborem; w odniesieniu do kwestionariuszy należałoby raczej użyć czasowników takich jak *provided*, *entered* lub *reported*. Również wyrażenie *fulfilled questionnaires* jest nienaturalne – w tym kontekście właściwsze byłoby *completed questionnaires*. Tego typu sformułowania pojawiają się w pracy częściej i negatywnie wpływają na klarowność wyводу oraz odbiór całej rozprawy.

Podsumowując, mimo że wybór tematu należy uznać za zasadny i potencjalnie wartościowy, sposób jego opracowania budzi poważne zastrzeżenia. Praca podejmuje zagadnienie ważne dla dydaktyki języków obcych, jednak przedstawienie podstaw teoretycznych, opis metodologii oraz interpretacja wyników wymagają znacznie większej precyzji, uporządkowania i silniejszego osadzenia w literaturze empirycznej. W obecnym kształcie rozprawa sprawia wrażenie tekstu, w którym obok kilku wartościowych obserwacji i trafnie rozpoznanych problemów występują liczne niejasności kompozycyjne, metodologiczne i interpretacyjne. W związku z powyższym z przykrością stwierdzam, że – w moim przekonaniu – przedstawiona do recenzji rozprawa mgr Anastasii Romanovej **nie spełnia warunków stawianych rozprawom doktorskim**, określonych w art. 187 Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 r. i **nie może być dopuszczona do dalszych etapów postępowania doktorskiego**. Zachęcam jednak Autorkę do dalszej pracy nad podjętym tematem. Jestem przekonana,

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of Applied Linguistics
Institute of Applied Linguistics

że ma ona potencjał, aby stworzyć dojrzałą rozprawę, która będzie zwieńczeniem jej studiów doktoranckich.

dr hab. Agnieszka Leńko-Szymańska

Publikacje wspomniane w recenzji

Horwitz, E. K. 1986. Preliminary evidence for the reliability and validity of a foreign language anxiety scale. *TESOL Quarterly* 20. 559-562.

Horwitz, E. K., Horwitz, M. i Cope, J. A. 1986. „Foreign language classroom anxiety”. *Modern Language Journal* 70. 125-132.

Dewaele, J.-M., & MacIntyre, P. D. (2014). The two faces of Janus? Anxiety and enjoyment in the foreign language classroom. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 4(2), 237–274.
<https://doi.org/10.14746/sslLt.2014.4.2.5>

Teimouri, Y., Goetze, J., & Plonsky, L. (2019). Second Language Anxiety and Achievement: A Meta-Analysis. *Studies in Second Language Acquisition*, 41, 363-387.
<https://doi.org/10.1017/s0272263118000311>

Xiong, Y., Zhang, Q., Zhao, L., Liu, S., Guan, H., Sui, Y., Feng, J., & Lee, K. M. R. (2024). A meta-analysis and systematic review of foreign language anxiety interventions among students. *Journal of Language and Social Psychology*, 43(5–6), 620–650.
<https://doi.org/10.1177/0261927X241291258>